

HEILSA

Fólk við CTD kunnu bráðdoyggja

Tað er staðfest, at børn við CTD ógvuliga skjótt kunnu koma í lívshóttandi orkutrot í sambandi við umfarssjúkur við spýgging

Vilmund Jacobsen

CTD stendur fyri "Carnitin Transporter Defekt" og er ein sjúka við niðursettum evnum at framleiða orku av feittbrenning, eisini kallað beta-oxidation av fitisýrum, sum er tann týðningarmesta keldan til orku hjá kroppinum.

Vanliga feittbrenningin er bundin av einum høgum innihaldi av carnitini í kroppskyknunum. Carnitinið í kroppinum stavar frá føði, og tað er serliga kjøt, sum inniheldur nógv carnitin og verður eisini framleitt av sjálvum kroppinum.

Fyri at tryggja eitt høgt støði av carnitini í kyknunum, hava nógvar av kroppskyknunum carnitin transportarar í kyknuveggjunum.

Hjá persónum við CTD virka hesar pumpur næstan ikki við tí úrsliti, at innihaldið av carnitini í kyknunum verður ov lágt, og harvið kunnu kyknurnar ikki brenna feitt. Hetta kann føra til orkutrot, og í øðrum lagi til blokadu av feittbrenning, umframt aðra órógv í kyknufunktionunum.

Hjá persónum við CTD, sum eta og drekka vanligt, kann kroppurin sjálvur skaffa sær neyðugu orkuna við at brenna serliga sukur og onnur kolhydratir, men um hesir persónar - kanska av spýggju - ikki kunnu taka føði til sín, koma hesi skjótt í orkutrot, tí teirra kyknur ikki eru førar fyri at skifta yvir til fitisýrubrenning, sum hjá frískum persónum. Hetta hevur við sær, at serliga tey gøgnini, sum brúka mestu orkuna, fáa stórar trupulleikar við at dekla orkutørvin; hetta vil í praksis merkja heilin og vøddarnir, íroknað hjartað.

Tað er staðfest, at børn við CTD ógvuliga skjótt kunnu koma í lívshóttandi orkutrot í sambandi við umfarssjúkur við spýgging. Tað er tí ógvuliga umráðandi, at børn í slíkari støðu skjótt kunnu

CTD-sjúklingar kunnu í ávísan mun økja um sína carnitinupptøku við eitt nú at eta reytt kjøt, sum hevur ógvuliga høgt innihald av carnitini. Tó kann reytt kjøt ongantíð koma í staðin fyri carnitinviðgerð

fáa carnitin og sukur beinleiðis í blóðbanan við droppi, til tey aftur eru før fyri at halda upp á føði og vætu.

CTD kann eisini við tíðini spakuliga ávirka hjartað, soleiðis at hjartavøddin veksur og annars tær kyknur í hjartanum, sum framleiða teir elektrisku impulsirnar, sum fáa hjartað at sláa. Hetta kann hava við sær bráðligan deyða orsakað av hjartaflimran.

Hví fáa nøkur CTD?

CTD er ein arvalig ílegusjúka við sokallaðum "autosomal recissivum" arvaeginleikum. Tað merkir, at tú skalt hava arvað tvær ílegur við ílegubreki (eitt frá hvørjum av foreldrunum) fyri at gerast sjúkur.

Í øðrum londum er sjúkan sera sjáldsom, meðan hon í Føroyum er lutfalsliga vanligari. Mett verður - út frá núverandi tølum - at fleiri enn ein út av hvørjum 400 føroyingum hevur CTD-sjúku.

Ein partur av orsökini er óivað, at føroyingar hava livað so avbyrgdir, at tað rættiliga ofta kemur fyri, at tvey føroysk foreldur hava felags forfedrar - og at bæði eru berarar av somu CTD-ílegu.

Hóast CTD altíð hevur verið

í Føroyum, var tað ikki fyrr enn í 1995, at læknar staðfestu fyrsta sjúklingin við sjúkuni, og tað er ikki fyrr enn seinastu tíggju árin, at man av álvara gjørdist varugur við, hvør títtleikin av CTC er í Føroyum.

Sjúkueyðkenni

Av tí, at CTD er sjáldsom sjúka úti í heimi og so stutt hevur verið kend hjá okkum, eru tað enn fleiri viðurskipti viðvíkjandi sjúkuni, sum eru ógreið og krevja nærri vísindaligar kanningar. Fyri nøkur av børnunum við CTD hevur sjúkan víst seg við vánaligum trivnaði, afturvendandi infektiónum og niðursettum vøddaspenningum. Í øðrum førum er sjúkan fullkomiliga uttan sjúku-eyðkenni.

Tað vísir seg nú at vera greitt, at CTD í Føroyum kann vera álvarsligt upp á tveir mátar:

- * Fleiri við CTD gerast sjúk sum smábørn, har tey í samband við umfarssjúkur ella aðrar infektiónir fyrst verða sløv og síðan fella í óvit við lágum blóðsukuri, og um viðgerðin við carnitini og glukosu ikki verður sett í verk alt fyri eitt, kunnu børnini doyggja.
- * Hjá øðrum CTD-sjúklingum vísir sjúkan seg at koma meira sníkjandi, serliga við ávirkan á hjartavøddin, sum í nøkrum førum kann føra til bráðligan deyða.

Hvussu verður kannað?

Tað finnst trýggir ymiskir hættir at kanna fyri CTD.

frískum persónum.

Um børn við CTD taka carnitin regluliga, vísa tey seg at mennast fullkomiliga normalt og eru ikki í størri vanda enn onnur børn fyri at gerast sjúk.

Týðningarmikið er at vita, at carnitin verður útskilt skjótt aftur, og tí kunnu persónar við CTD - um teir spýggja ella á annan hátt halda uppat at taka carnitin - eftir stuttari tíð hava trot á carnitini.

Í slíkum støðum kann verða neyðugt at innleggja sjúklingin til intravenøsa carnitinviðgerð, til viðkomandi aftur kann taka carnitin.

Heilivágur kann dreina

Vert er at vita, at ávís sløg av heilivági minka um innihaldið av carnitini í kroppinum og eiga harvið ikki at verða givin sjúklingum við CTD.

Tað snýr seg serliga um tvey sløg av heilivági - pivampicillin (antibiotikum, íroknað pondocillin) og valproat (epilepsiheilivágur), sum ikki eiga at verða givin sjúklingum við CTD. Harafturat er talan um pivmecillinam (selexid® og penomax®), sum er heilivágur, ið verður brúktur móti bløðrubruna.

Landslæknin hevur sett sum krav, at tá læknin útskrivar eina læknaávísing til heilivág við antin pivampicillini ella pivmecillinami í, skal læknin fyrst kanna, um ein blóðroynd finst, sum vísir á, at carnitinið er yvir 10 µmol/L. Hetta skal viðmerkjast í læknaávísingini.

Um hetta ikki stendur í læknaávísingini, kann persónurin ikki fáa heilivágin útflýggjaðan á apotekinum.

CTD-sjúklingar kunnu í ávísan mun økja sína carnitinupptøku við at eta ofta og við at eta mat, sum inniheldur carnitin, eitt nú reytt kjøt, sum hevur ógvuliga høgt innihald av carnitini. Tó kann reytt kjøt ongantíð koma í staðin fyri carnitinviðgerð og eigur ikki at verða ein týðandi partur av viðgerðini hjá sjúklingum sum eru í troti fyri carnitin.

Meira um CTD kann lesast á heimasíðuni www.apotek.fo, og kelda til hesa grein er www.hmr.fo

Tað finnst trýggir ymiskir hættir at kanna fyri CTD, og ein er at máta innihaldið av carnitini í blóðinum